

Grobelny S., Ptaszyk J. 1983. Stanowisko gwiazdosza czarnogłowego *Gastrum melanocephalum* i purchawicy olbrzymiej *Langermannia gigantea* w okolicy Obrzycka. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 39 (3): 64—69.

Jakuczyn B. 1972. *Purchawica olbrzymia Langermannia gigantea* w Wolińskim Parku Narodowym. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 28 (4): 41—42.

Mieńko W. 1983. Stanowisko purchawicy olbrzymiej *Langermannia gigantea* w Strzebielinku Lęborskim w województwie gdańskim. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 39 (1—2): 62—63.

Schroeter J. 1989. *Die Pilze Schlesiens*. W: *Cohn's Kryptogamen-Flora von Schlesien*. 1, Breslau.

Skirgiełło A. 1970. *Materiały do poznania rozmieszczenia geograficznego grzybów wyższych w Europie*. III, *Acta Mycol.* 6 (1): 101—123.

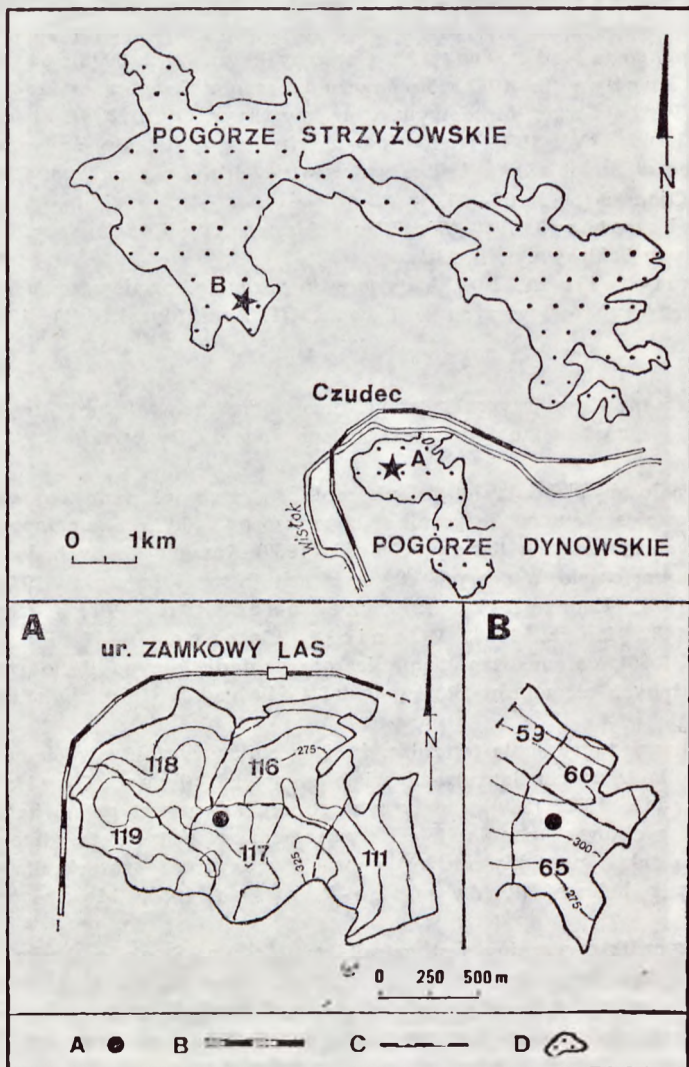
Stanowiska jęczynnika zwyczajnego *Phyllitis scolopendrium* na Pogórzu Strzyżowskim i na Pogórzu Dynowskim

Minęło dwadzieścia lat od ukazania się szczegółowego opracowania nad rozmieszczeniem jęczynnika zwyczajnego *Phyllitis scolopendrium* w Karpatach polskich (Frey, Guzik 1969). Pomimo ciągłych doniesień, w ostatnim czasie, o nowych stanowiskach (Krzaklewski 1971, Bober 1974, Kurzyński 1979, Zemanek 1981, Wika, Szczypek 1982, Loch, 1986, Winnicki, Zemanek 1987, Bodziarczyk 1989), gatunek ten ciągle jeszcze znajduje się na liście rzadkich i zagrożonych elementów flory polskiej (Michalik 1979, Jasiewicz 1981).

Znawcy zagadnienia twierdzą, że jęczynnik zwyczajny w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat utracił wiele stanowisk (Frey, Guzik 1969, Michalik 1978, 1989), a przyczyną recesji czy nawet całkowitego wyginięcia niektórych populacji jest wyniszczenie cienistych starodrzewi leśnych, a także pozyskiwanie tej paproci w dawnych czasach dla celów medycyny ludowej (Radwańska-Paryska 1950, Myczkowski 1976).

Jęczynnik zwyczajny jest gatunkiem górskim. Swoje optimum ekologiczne osiąga w piętrze regla dolnego, skąd znane są najobfitsze populacje. Sporadycznie sięga wyżej, jak np. w Tatrach (Pawłowski 1956), lecz rzadko schodzi do Pogórza. Dla Pogórza Strzyżowskiego jest to nowy gatunek, nie podawany dotąd w piśmiennictwie (Towpasz 1987), natomiast z Pogórza Dynowskiego znane są 2 stanowiska z okolic Domaradza (Bober 1974).

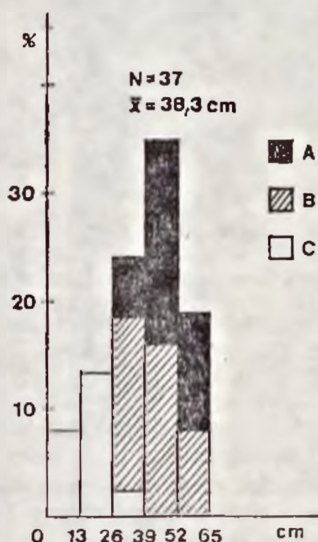
Obydwa nowo odkryte stanowiska, choć położone w różnych jednostkach fizjograficznych rozdzielonych Wisłokiem (ryc. 1), znajdują się na obszarze nadleśnictwa Strzyżów. Bardziej liczne, z Pogórza Dynowskiego, należą do leśnictwa Czudec (uroczyisko Zamkowy Las) — wydzielanie 117d

Ryc. 1. Lokalizacja nowych stanowisk jęczycznika zwyczajnego na Pogórzu Strzyżowskim i na Pogórzu Dynowskim: A — nowo odkryte stanowiska, B — linia kolejowa, C — granica wydzielenia w obrębie leśnictwa, D — obszary leśne. — Distribution of the new localities of *Phyllitis scolopendrium* in the Strzyżowskie and Dynowskie Foothills: A — new localities, B — railway line, C — boundaries of different tree stands within forest compartments, D — forested areas

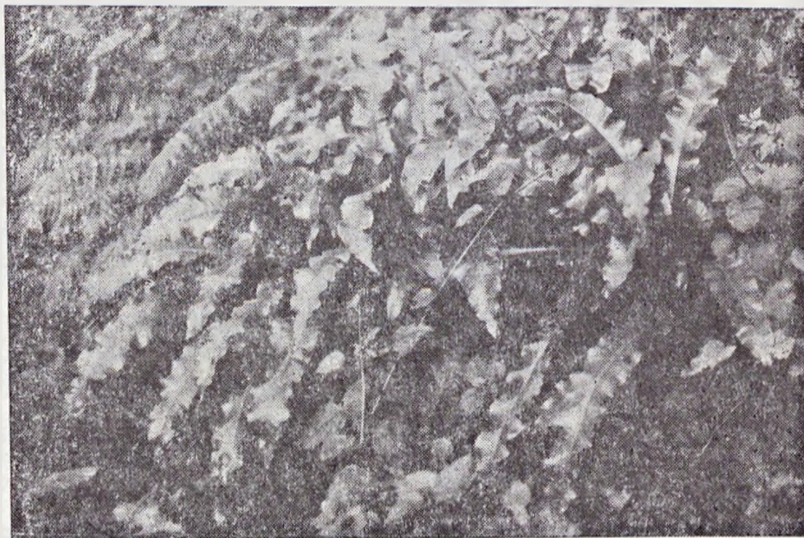
(ryc. 1A). Jęczyznik zajmuje tu około 200 m² stromego zbocza, w bezpośrednim sąsiedztwie cieką wodnego, na wysokości 250 m n.p.m. Północno-wschodnia ekspozycja oraz duże nachylenie (35—40°), sprawiają, że panują tu specyficzne warunki mikroklimatyczne. Pokrywa glebowa jest płytka, silnie szkieletowa, wytworzona na ogół z łupków marglistych zasobnych w węglan wapnia.

Populacja liczy 37 okazów, a średnia długość największego liścia dla całej populacji wynosi 38,3 cm (maks. 64 cm). Wyróżniono trzy stadia rozwojowe osobników. Najliczniej reprezentowane jest stadium osobników dojrzewających (43,3%) i stadium osobników dojrzałych (35,1%). Pozostały procent (21,6) zajmują osobniki w stadium płonnym (młodociane i senilne). Należy jednak zwrócić uwagę, że osobniki młodociane nie przekraczają 13 cm długości. Udział procentowy stadiów rozwojowych w poszczególnych klasach wielkości osobników przedstawia ryc. 2.

Ryc. 2. Udział procentowy wyróżnionych stadiów rozwojowych jęczyznika w klasach wielkości osobników — wg cechy długości największego liścia: A — osobniki dojrzałe (wszystkie liście zarodnikujące), B — osobniki dojrzewające (część liści wytwarza kupki z zarodnikami, pozostałe liście są płonne), C — osobniki płonne (zarówno młodociane, jak i senilne). — The share of different developmental stages of the individuals of *Phyllitis scolopendrium* in size classes: A — mature individuals (all leaves producing spores), B — maturing individuals (some leaves producing spores, other leaves without sori), C — individuals not producing spores (both juvenile and senescent)

Interesujące jest, że najbardziej rozwinięte płaty jęczmienia przywiązane są szczególnie do miejsc najbardziej kamienistych; potwierdzają się tu wcześniejsze obserwacje z Gorców i z Pienin (Bodziańczyk 1989), (ryc. 3).

Ryc. 3. Jęczmienie zwyczajne jest rośliną ceniolubną, występuje na wilgotnych kamienistych zboczach o podłożu wapiennym lub piaskowcowym, ale z obecnością CaCO_3 . — *Phyllitis scolopendrium* is a shade tolerant species; it occurs in moist, stony sites with bedrock of limestone or sandstone rich in CaCO_3 .

Głównymi gatunkami budującymi drzewostan w zasięgu płatu z panującym jęczmieniem są: buk *Fagus sylvatica* i jodła *Abies alba*, ponadto w niżej położonych warstwach brzoza *Betula verrucosa* oraz sporadycznie w podroście jawor *Acer pseudoplatanus* i wiąz polny *Ulmus campestris*. Skąpą warstwę podszytu zajmuje tylko bez czarna *Sambucus nigra*. Runo bujne i wielowarstwowe pokrywa glebę w 80%. Najliczniej reprezentowane są tu gatunki z rzędu *Fagetalia* (14 taksonów), a ze związku *Fagion* obecne są: paprotnik kolczysty *Polystichum lobatum*, paprotnik Brauna *Polystichum braunii* i w dużej ilościowości żywiec gruczołowy *Dentaria glandulosa*. W bezpośrednim sąsiedztwie, pojedynczo spotkać tu można gatunki grądowe z *Querco-Carpinetum*: turzycę orzeszoną *Carex pilosa*, turzycę drzączkowatą *C. brizoides*, groszek wiosenny *Lathyrus vernus* oraz gatunki charakterystyczne dla klasy *Querco-Fagetea*: wiechlinę gajową *Poa nemoralis*, możylinka trójnerwowy *Moehringia trinervia*, bodziszka

cuchnącego *Geranium robertianum* i wiele gatunków towarzyszących. W zasięgu panującego jęczycznika zanotowano w sumie 46 gatunków roślin naczyniowych.

Z analizy roślinności wynika, że centrum populacji, które stanowi dość zwarty płat, zbliżone jest fitosocjologicznie do zespołu jaworzyny górskiej *Phyllitido-Aceretum*, silnie zniekształconego zwłaszcza w warstwie drzewostanu.

Drugie stanowisko, położone około 3 km na północny zachód od Zamkowego Lasu, wchodzi już w obszar Pogórza Strzyżowskiego (leśnictwo Wola Zgłobieńska, oddział 65 — ryc. 1B). Populacja ta liczy zaledwie 3 osobniki, w pełni dojrzałe (wszystkie liście wytwarzają kupki z zarodnikami). Warunki terenowe — podobnie jak przy pierwszym stanowisku: ekspozycja N, stromy stok o nachyleniu 40°, ograniczony od dołu głęboko wciętym potokiem. Glebę pokrywają silnie zwietrzałe łupki.

Na podstawie zdjęcia fitosocjologicznego wyodrębniono tutaj fragmenty zespołu buczyny karpackiej *Dentario glandulosae-Fagetum*. Jest to dość osobliwe, gdyż gatunek ten najtrwalej przywiązany jest do zespołu jaworzyny górskiej, zaś sporadycznie spotykano go w buczynie karpackiej i jeden raz w otoczeniu lasu grądowego.

Nowo odkryte stanowiska jęczycznika wzbogacają dość słabo, jak dotąd, poznaną florę Pogórza i pozwalają uzupełnić mapę rozmieszczenia *Phyllitis scolopendrium* w Karpatach.

Jan Bodziarczyk, Stanisław Kucharzyk

WAŻNIEJSZE PIŚMIENICTWO

Bober J. 1974. *Notatki florystyczne z południowej części Pogórza Dynowskiego*. Zesz. Nauk. UJ, 460, Prace Bot. 2: 175—180.

Bodziarczyk J. 1989. *Jęczyznik zwyczajny *Phyllitis scolopendrium*, nowy gatunek dla Gorców*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 45, 4: 40—51.

Frey A., Guzik J. 1969. *Materiały do atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Karpatach polskich*. 3. *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm. *Fragm. Flor. et Geobot.* 15 (2): 213—223.

Jasiewicz A. 1981. *Wykaz gatunków rzadkich i zagrożonych flory polskiej*. *Fragm. Flor. et Geobot.* 27, 3: 401—414.

Krzaklewski W. 1971. *Nowe stanowisko jęczycznika zwyczajnego *Phyllitis scolopendrium* w Tatrzzańskim Parku Narodowym*. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 27, 4: 44—46.

Kurzyński J. 1979. *Charakterystyka lasów na obszarze zlewni rzeki Bereźnicy i próba określenia ich funkcji ochronnych*. *Studia Naturae, ser. A*, 18: 233—270.

- Loch J. 1986. Stanowisko jęczyznika zwyczajnego *Phyllitis scolopendrium* w paśmie Radziejowej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 42, 6: 67—70.
- Michalik S. 1978. Rośliny naczyniowe Ojcowskiego Parku Narodowego. *Studia Naturae, ser. A*, 16.
- Michalik S. 1979. Zagadnienia ochrony zagrożonych gatunków roślin w Polsce. *Ochr. Przyr.* 42: 11—28.
- Michalik S. 1989. Problemy ochrony wymierających i zagrożonych gatunków flory polskiej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 45, 1: 5—20.
- Myczkowski S. 1976. *Człowiek—Przyroda—Cywilizacja*. PWN, Warszawa.
- Pawłowski B. 1956. *Flora Tatr*. T. 1, PWN, Warszawa.
- Radwańska-Paryska Z. 1950. *Tatrzańskie notatki florystyczne*. *Acta Soc. Bot. Pol.* 20, 2: 557—576.
- Towpasz K. 1987. *Rośliny naczyniowe Pogórza Strzyżowskiego*. *Zesz. Nauk. UJ*, 866, *Prace Bot.* 16.
- Wika S., Szczypek T. 1982. O ochronę stanowiska jęczyznika zwyczajnego *Phyllitis scolopendrium* w środkowej części Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 38, 4—5: 89—94.
- Winnicki T., Zemanek B. 1987. *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm. i *Phyllitido-Aceretum* w Bieszczadach Zachodnich. *Zesz. Nauk. UJ*, 790, *Prace Bot.* 14: 136—140.
- Zemanek B. 1981. *Rośliny naczyniowe Gór Słonnych (polskie Karpaty Wschodnie)*. *Zesz. Nauk. UJ*, 566, *Prace Bot.* 8: 35—124.

OCHRONA ZWIERZĄT

Zółw błotny *Emys orbicularis* przetrwał w dolinie Uherki

Stanowisko żółwia błotnego *Emys orbicularis* na Uherce opisano w czasopismach „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” (1954) i „Wszechświat” (1957). Aż trudno uwierzyć, że mogło ono przetrwać ponad 30 lat w obliczu takich zagrożeń, jakie przedstawił autor. Uherka była wówczas typową niziną rzeką, meandrującą wśród pól i lasów, o silnie rozwiniętej roślinności przybrzeżnej: oczeret jeziorny *Schoenoplectus lacustris*, trzcina *Phragmites* sp., pałki *Typha* sp. Żółwie zasiedlały samą rzekę oraz jej starorzecza i rozlewiska. Co było wówczas największym zagrożeniem dla tych gadów? Przede wszystkim zanieczyszczenie rzeki przez ścieki z Chełma oraz regulacja Uherki i osuszenie bagien w jej dolinie.

Badania rozpoczęte w maju 1988 r. wykazały, że żółwie jednak przetrwały. Penetrując przypuszczalne ich stanowiska naliczono w sumie oko-